

**ՆԱՅՈՑ
ԼԵՉՈՒՒ ԵՎ
ԽՈՍՔԻ
ՄՇԱԿՈՒՅԹ**

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԽՈՍՔԻ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Դասագիրք բուհերի հումանիտար և բնագիտական
ֆակուլտետների ուսանողների համար

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2016

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

**АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК
И КУЛЬТУРА РЕЧИ**

Учебник для вузов, адресован студентам гуманитарных и
естественных факультетов

**ЕРЕВАН
ИЗДАТЕЛЬСТВО ЕГУ
2016**

YEREVAN STATE UNIVERSITY

**ARMENIAN LANGUAGE
AND RHETORICS**

Textbook for the students of the faculties of
humanities and natural sciences

**YEREVAN
YSU PUBLISHING HOUSE
2016**

ՀՏԴ 811.19'271(07)

ԳՄԴ 81.2Հ-5 ց7

Հ 282

*ՀՀ ԿԳ նախարարության կողմից հաստատվել է
որպես բուհական դասագիրք*

*Հրատարակության է երաշխավորել ԵՊՀ հայ
բանասիրության ֆակուլտետի գիտական խորհուրդը*

Հեղինակներ՝

ՅՈՒ. Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ - Լեզու. Լեզվի հասարակական դերը, տարբերակները,

գործառնությունները: Խոսք. ընդհանուր հատկանիշները, դրսևորումները:

Խոսքի արժանիքները: Պաշտոնական ոճ

Ա. Լ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ - Հրապարակային խոսք: Բանավեճի արվեստ

Ն. Վ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ - Ձանգվածային լրատվության միջոցների Լեզուն

Լ. Գ. ԹԵԼՅԱՆ - Գիտական ոճ

Ա. Ա. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆ - Գեղարվեստական ոճ

Շ. Ս. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ - Խոսակցական ոճ

Լ. Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ - Խոսքային էթիկետ

Ա. Ջ. ԱՂԻԼԽԱՆՅԱՆ - Գովազդի Լեզուն

Հավելվածը կազմ.՝

ՅՈՒ. Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ - Գրագրության ձևեր

Խմբագիրներ՝ Յոու. Ս. Ավետիսյան (բ. գ. դ., պրոֆ.), Լ. Գ. Թելյան (բ. գ. թ., դոց.),

Ա. Լ. Սարգսյան (բ. գ. թ., դոց.)

Գրախոսներ՝ Լ. Կ. Եգեկյան (բ. գ. դ., պրոֆ.), Ս. Ա. Գալստյան (բ. գ. դ., պրոֆ.)

Հրատարակչական խմբագիր՝ Լ. Վ. Ավետիսյան (բ. գ. թ., դոց.)

Հ 282 Հայոց Լեզու և խոսքի մշակույթ (Յոու. Ս. Ավետիսյան, Ա. Լ. Սարգսյան, Ն. Վ. Ներսիսյան, Լ. Գ. Թելյան, Ա. Ա. Տեր-Մինասյան, Շ. Ս. Գևորգյան, Լ. Ս. Սարգսյան, Ա. Ջ. Աղիլխանյան): Լեզու: Խոսք: Խոսքի արժանիքները: Խոսքի գործառնական տարբերակները: - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2016, 512 էջ:

Ձեռնարկում բնութագրվում են Լեզվի և խոսքի հիմնական հատկանիշները, խոսքի արժանիքները՝ ճշտություն, հարստություն, ճշգրտություն, տրամաբանականություն, սեղմություն, արտահայտչականություն ևն, բացատրվում են հաղորդակցման գործընթացի յուրահատկությունները, ներկայացվում են խոսքի գործառնական տարբերակները՝ պաշտոնական, գիտական, հրապարակային ևն: Ուսուցանվում են բանավիճային արվեստի հմտություններ, խոսքային վարվեցողության կանոններ: Նախատեսված է բուհերի հումանիտար և բնագիտական ֆակուլտետների ուսանողների և բոլոր նրանց համար, ովքեր ուզում են հայերեն ճիշտ և արտահայտիչ խոսել ու գրել:

ՀՏԴ 811.19'271(07)

ԳՄԴ 81.2Հ-5 ց7

ISBN 978-5-8084-2131-8

© ԵՊՀ հրատ., 2016

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	3
ՄԱՍ 1. ԼԵԶՈՒ. ԼԵԶՎԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԴԵՐԸ, ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐԸ, ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ	5
1.1. Լեզվի հասարակական դերը	5
1.2. Լեզվի հիմնական հատկանիշները	5
1.3. Հայոց լեզուն աշխարհի լեզուների շարքում	6
1.4. Հայոց լեզվի ձևավորումը	7
1.5. Հայոց լեզվի տարբերակները	8
1.6. Գրական հայերենի զարգացման փուլերը	11
1.7. Արևմտահայերեն և արևելահայերեն	15
1.8. Պետական լեզու	17
1.9. Հայոց լեզվի գործառույթները	17
ՄԱՍ 2. ԽՈՍՔ: ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ, ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ: ԽՈՍՔԻ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԱՌԱՐԿԱՆ, ՆՊԱՏԱԿԸ, ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	19
2.1. Խոսք	19
2.2. Խոսքի դրսևորման ձևերը	20
2.2.1. Համառոտ և ծավալուն խոսք	20
2.2.2. Բանավոր և գրավոր խոսք	21
2.2.3. Մենախոսություն և երկխոսություն	26
2.2.4. Արտաքին և ներքին խոսք	27
2.2.5. Հեղինակային և ուրիշի խոսք	28
2.2.6. Արձակ և չափածո խոսք	29
2.2.7. Պարբերություն	29
2.3. Խոսքի մշակույթ՝ առարկան, նպատակը, խնդիրները	29
ՄԱՍ 3. ԽՈՍՔԻ ԱՐԺԱՆԻՔՆԵՐԸ	32
3.1. ՃՇՏՈՒԹՅՈՒՆ	34
3.1.1. Բովանդակության ճշտություն	34
3.1.2. Լեզվական նորմի պահպանում	35
3.1.2.1. Լեզվական նորմ հասկացությունը	35
3.1.2.2. Նորմավորման չափանիշները	35

3.1.2.3. Հայոց գրական լեզվի հիմնական նորմերը	37
Ա. ՀՆՁՅՈՒՆԱԿԱՆ (ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ) ՆՈՐՄԵՐ	38
Ա.1. Ուղղախոսություն	38
Ա.2. Տառադարձություն	43
Ա.3. Հնչյունափոխություն	46
Ա.4. Շեշտ	49
Բ. ԲԱՌԱՅԻՆ ՆՈՐՄԵՐ	51
Բ.1. Հայոց լեզվի բառապաշարը	51
Բ.1.1. Բնիկ հայերեն բառեր	53
Բ.1.2. Ստացվածքային բառեր	54
Բ.1.3. Փոխառություններ և օտարաբանություններ	54
Բ.1.4. Նորակազմություններ	60
Բ.2. Տերմիններ	64
Բ.3. Բառի կազմության սխալ ընկալում	68
Բ.4. Ստուգաբանություն	70
Բ.5. Հապավական բարդություններ և համառոտագրություններ	73
Բ.6. Իմաստափոխություն	77
Բ.7. Հոմանիշների շփոթություն	80
Բ.8. Հարանունների շփոթություն	81
Բ.9. Բառային զուգակցում (համապատասխանություն)	83
Բ.10. Ավելորդաբանություն և կրկնաբանություն	87
Գ. ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐ	91
Գ.1. Ձևաբանություն	91
Գ.1.1. Անձնանիշ և իրանիշ գոյականներ	92
Գ.1.2. Գոյականի հոգնակի թվի կազմության յուրահատկություններ	93
Գ.1.3. Հավաքական գոյականներ	98
Գ.1.4. Հոգնակերպ գոյականներ	99
Գ.1.5. Անեզական գոյականներ	99
Գ.1.6. Որոշյալ և անորոշ առումներ	99
Գ.1.7. Հոլովական տարբերակային ձևեր	101
Գ.1.8. Ածականի տարբերակային ձևեր	109
Գ.1.9. Թվականի տարբերակային ձևեր, թվականի ուղղագրությունը ..	111
Գ.1.10. Դերանվան տարբերակային ձևեր	116
Գ.1.11. Դերանվանական հոդեր	122
Գ.1.12. Բայ	124
Գ.1.13. Մակբայների գործածության յուրահատկություններ	133
Գ.1.14. Կապերի գործածության յուրահատկություններ	133
Գ.1.15. Շաղկապների գործածության յուրահատկություններ	136
Գ.1.16. Վերաբերականների և ձայնարկությունների գործածության յուրահատկություններ	138

4.2. ՇԱՐԱՀՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ. ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ԿԱՊԱԿՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԻ ԵՎ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՅՈՒՐԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	140
4.2.1. Համաձայնություն	140
4.2.2. Խնդրառություն	144
4.2.3. Առդրություն	146
4.2.4. Շարադասություն	146
3.2. ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԲԱԶՄԱԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	153
3.2.1. Բովանդակության հարստություն և տեղեկատվականություն	153
3.2.2. Հնչյունական (ձայնական) հարստություն	155
3.2.3. Բառային կազմի հարստություն: Բառապաշար	158
3.2.4. Խոսքի քերականական հարստություն և բազմազանություն	172
3.2.5. Արտահայտչամիջոցներ	179
3. 3. ՃՇԳՐՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀՍՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	180
3.3.1. Խոսքի առարկայի իմացություն	181
3.3.2. Բառընտրություն և բառագործածություն	182
3.3.2.1. Հոմանիշների ընտրություն	182
3.3.2.2. Բազմիմաստ բառեր և համանուններ	184
3.3.2.3. Ժամանակավրիպություն	185
3.3.2.4. Տերմիններ	186
3.3.2.5. Օտար բառեր	186
3.3.2.6. Բարբառայնություններ և ժարգոնային բառեր	188
3.3.3. Տրամաբանականություն	189
3.3.4. Խոսքի ճշգրտության այլ հատկանիշներ	190
3.3.4.1. Հնչերանգ և տրամաբանական շեշտ	190
3.3.4.2. Բառակազմության և ձևակազմության ճշգրտություն	191
3.3.4.3. Շարահյուսական կառույցների հստակություն	192
3.4. ՊԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՍՍԱԶԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ	194
3.4.1. Մատչելի բառապաշար	194
3.4.2. Քերականական ձևերի և կառույցների ճիշտ ընտրություն	196
3.5. ՍԵՂՄՈՒԹՅՈՒՆ (ԿԱՐՃԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)	198
3.5.1. «Սեղմ» բառապաշար	198
3.5.2. Դարձվածքներ, ասույթներ, թևավոր խոսքեր	201
3.5.3. Հապավումներ և համառոտագրություններ	202
3.5.4. Քերականական կարճ ձևեր և կառույցներ	203
3.6. ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	205
3.6.1. Տեքստի կառուցվածքային և իմաստային բաղադրիչների սերտ կապի ապահովում	205
3.6.2. Տրամաբանության օրենքների պահպանում	207

3.6.3. Տրամաբանական սխալներ.....	211
3.7. ԱՐՏԱՀԱՅՏՉԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՊԱՏԿԵՐԱԿՈՐՄԱՆ-ԱՐՏԱՀԱՅՏՉԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	216
3.7.1. Հնչերանգ	217
3.7.2. Հոնանշություն	222
3.7.3. Աստիճանավորում	227
3.7.4. Համանունություն	229
3.7.5. Հարանունություն	230
3.7.6. Հականշություն և հակադրություն	231
3.7.7. Բառախաղ.....	236
3.7.8. Շրջասույթ	239
3.7.9. Ավելադրություն և կրկնաբերություն	242
3.7.10. Նախադասության տարբերակային ձևեր կամ տեսակներ	244
3.7.11. Համանիշ շարահյուսական կառույցներ.....	249
3.7.12. Անշաղկապություն	257
3.7.13. Բազմաշաղկապություն	257
3.7.14. Ձեղչում	258
3.7.15. Մասնատում (պարզելլացիա)	259
3.7.16. ճարտասանական հարց	260
3.7.17.ճարտասանական բացականչություն	261
3.7.18. Ձուգադրություն	262
3.7.19. Խաչածևում	262
3.7.20. Սեղմասություն.....	263
3.7.21. Չափազանցություն.....	267
3.7.22. Նվազաբանություն	268
3.7.23. Նրբաբանություն	268
3.7.24. Շրջադասություն	270
3.7.25. Հեզմանք	271
3.7.26. Պարադոքս	272
3.7.27. Համեմատություն	273
3.7.28. Փոխաբերություն	276
3.7.29. Մակդիր	279
3.7.30. Անձնավորում	280
3.7.31. Փոխանունություն	281
3.7.32. Համըմբռնում.....	284
3.7.33. Փոխարկում.....	284
3.8. ԽՈՍՔԻ ԱՅԼ ԱՐՃԱՆԻՔՆԵՐ	289
ՄԱՍ 4. ԽՈՍՔԻ ԳՈՐԾԱՌԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐԸ	292
4.1. ԳԻՏԱԿԱՆ ՈՃ	295

4.1.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	295
4.1.2. Բառապաշար	298
4.1.3. Քերականական առանձնահատկություններ	304
4.1.4. Ենթաոճեր և ժանրեր	309
4.1.5. Գիտական աշխատանքների կառուցվածքը	312
4.1.6. Աշխատանքների ձևավորումը	313
4.2. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՈՃ.....	315
4.2.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	315
4.2.2. Բառապաշար	319
4.2.3. Քերականական հատկանիշներ	322
4.2.3.1. Չևաբանական առանձնահատկություններ	322
4.2.3.2. Շարահյուսական առանձնահատկություններ	324
4.2.4. Պաշտոնական ոճի ենթատեսակներ	328
4.2.4.1. Իրավաբանական ենթաոճ	328
4.2.4.2. Դիվանագիտական ենթաոճ	332
4.3. ԽՈՍԱԿՑԱԿԱՆ ՈՃ.....	337
4.3.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	337
4.3.2. Հնչյունական առանձնահատկություններ	339
4.3.3. Բառապաշար	340
4.3.4. Քերականական հատկանիշներ	343
4.3.4.1. Չևաբանական առանձնահատկություններ	343
4.3.4.2. Շարահյուսական առանձնահատկություններ	345
4.4. ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՈՃ.....	349
4.4.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	349
4.4.2. Հնչյունական յուրահատկություններ	350
4.4.3. Բառապաշար	351
4.4.4. Քերականական հատկանիշներ	357
4.4.4.1. Չևաբանական առանձնահատկություններ	357
4.4.4.2. Շարահյուսական կառույցներ	363
4.4.5. Գեղինակային ոճ կամ խոսքարվեստ	365
4.5. ԶԱՆԳԱՎՃԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԼԵՁՈՒՆ.....	371
4.5.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	371
4.5.2. Բառապաշար	372
4.5.3. Քերականական հատկանիշներ	383
4.5.3.1. Չևաբանական առանձնահատկություններ	384
4.5.3.2. Շարահյուսական առանձնահատկություններ	385
4.5.4. Պատկերավորման և արտահայտչականության միջոցներ	389

4.6. ԳՈՎԱԶԳԻ ԼԵԶՈՒՆ	394
4.6.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	394
4.6.2. Գովազդի տարածման ուղիները.....	395
4.6.3. Գովազդի կառուցվածքը	395
4.6.4. Գովազդային տեքստերի լեզվական առանձնահատկությունները. բառապաշար, քերականական հատկանիշներ.....	396
4.6.5. Ոճական միջոցներ	401

ՄԱՍ 5. ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԽՈՍՔ ԵՎ ԲԱՆԱՎԵՃԻ ԱՐՎԵՍ

5.1. ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԽՈՍՔ	404
5.1.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	404
5.1.2. Հրապարակային ելույթի նախապատրաստումը	408
5.1.3. Հրապարակային խոսքի ընդհանուր կառուցվածքը	413
5.1.4. Հրապարակային խոսքի հիմնական հատկանիշները.....	418
5.2. ԲԱՆԱՎԵՃԻ ԱՐՎԵՍ	423
5.2.1. Ընդհանուր հատկանիշներ	423
5.2.2. Բանավեճի տեսակները	424
5.2.3. Բանավեճի բաղադրիչները.....	427
5.2.4. Բանավեճ վարելու ընդհանուր սկզբունքներ և միջոցներ.....	431

ՄԱՍ 6. ԽՈՍՔԱՅԻՆ ԷԹԻՎԵՏ.....

6.1. Ընդհանուր բնութագիր	441
6.2. Արտալեզվական գործոններ	443
6.3. Հնչերանգ և դիմելածն	451
6.4. Իրադրություն և խոսքային կաղապարներ.....	456

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. ԳՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐ.....

1. Ընդհանուր հատկանիշներ	469
2. Ինքնակենսագրություն	470
3. Երաշխավորագիր-բնութագիր.....	473
4. Դիմում	475
5. Նամակ	477
6. Հրաման.....	485
7. Հայտագիր.....	488
8. Դատավճիռ	490
9. Կարգադրություն.....	493
10. Որոշում	495
11. Արձանագրություն.....	498
12. Պայմանագիր	502
13. Տեղեկանք	504

ՀԱՍՏՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ՀԱՅՈՑ ԼԵՁՈՒ ԵՎ ԽՈՍՔԻ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Դասագիրք բուհերի հումանիտար և
բնագիտական ֆակուլտետների ուսանողների համար

АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК И КУЛЬТУРА РЕЧИ

Учебник для вузов, адресован студентам гуманитарных
и естественных факультетов

ARMENIAN LANGUAGE AND RHETORICS

Textbook for the students of the faculties of humanities
and natural sciences

Վերստուգող սրբագրիչ՝ Վ. Դերձյան
Շապիկի ձևավորող՝ Ա. Պատվականյան
Համ. էջադրող՝ Կ. Չալաբյան

Ստորագրված է տպագրության՝ 19.09.2016:
Տպագրությունը՝ օֆսետ: Չափսը՝ 60x84¹/₁₆: Թուղթը՝ օֆսետ:
Ծավալը՝ 32 տպ. մանուկ: Տպաքանակը՝ 1000:

ԵՊՀ հրատարակչություն

ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1

ՄԱՍՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2016